

צבוע בתולעת זו (בן אורי [מילר] ד"ה ועיי"ש, ומציין נודע ביהודה [תנינא א"ח ג], שדן שמא התולעת שני אינה בעל חי, אלא גרעין שיש בו תולעת שני).

בְּכֵנָה דְאֵינָה פְּרָה וְרֵבָה, אלא מבשר האדם היא שורצת (רש"י לעיל יב, א ד"ה מתיקון), מזיעתו (תוס' שם ד"ה שמא). וטעם הפטור, שמאחר ואינם פרים ורבים, אין חיותם חיות (פסקי הרי"א ז א), או משום שאינם נקראים בריה (חיי אדם שבת לא, ג; ערוך השלחן א"ח שטז, ל), שהמינים הנולדים שלא מזכר ונקבה, אינם חלק מכוונת יצירת הברואים, אלא שהם נוצרים מהכרח קיום הטבע [כפי שביאר הרמב"ם בספרו מורה נבוכים (א, עב)], לפיכך אינם נחשבים (משך חכמה בראשית ט, ט. וראה מה שכתבנו להלן ד"ה והרי פירוש).

ויש סובר, שאילו היו רואים חכמי ישראל שחכמי העולם הוכיחו שכל המינים נולדים מביצים, והכינה מטילה ביצים, היו מודים לדבריהם [וכמו שכבר היה לעולמים, ראה פסחים (צד, ב)], לכן שומר נפשו יזהר שלא להורגם, שלא יבוא לידי ספק חיוב חטאת (פחד יצחק [לאמפרונטי], ערך צידה). ויש סובר, שאף שנראה לענינו שלא כדברי חז"ל, חלילה לפקפק בדבריהם, ומותר להורגם ללא חשש (שם, בשם רבו ר"ו בריל). ■ להלכה, מותר להרוג כינה בשבת (ש"ע א"ח שטז, ט. אך בכניי זמננו, ראה משנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 72).

והרי פְּרֵעוּש דְפְּרָה וְרֵבָה, כינה היא השחורה הקופצת שנוצרת מן העפר, ופרעוּש היא הלבנה הרוחשת על ראש האדם ועל הבגדים (תוס' לעיל יב, א בשם ה"ר מאורלייניש; רשב"א שם בשם רבנו חננאל). ויש סובר להיפך, שכינה היא הלבנה הנוצרת מן הזיעה, ופרעוּש היא השחורה הקופצת (תוס' ורשב"א שם בשם ר"ת), ואפילו שאינה פרה ורבה אסור להורגה כי באה מן העפר ויש בה חיות כאילו פרה ורבה, והמיעוט הוא רק להבאים מן העיפוש ככינה וכדומה (ר"ן ה, א מדפי ה"ר; רמב"ם שבת יא, ב-ג). ויש סוברים, שגם הכינה השחורה הקופצת, וגם הכינה הלבנה הרוחשת אינם פרים ורבים, והריגת שתיהן מותרת, ופרעוּש הוא מין שלישי (רמב"ן ורשב"א לעיל יב, א), שאינו מצוי בזמננו (ריטב"א המייחס לר"ן).

הַצֵּד פְּרֵעוּשׁ וְכוּ', ממקום שאינו ניצוד ועומד, כגון מעל גבי קרקע, או מבגדיו מבחוץ (רש"י), אבל אם הוא תחת בגדיו, מותר ליטלו אפילו אינו עוקצו, כי הוא כבר ניצוד ועומד (בי"א א"ח שטז, ט, בדעת רש"י). ויש שסובר, שמוותר רק אם עוקצו [או ירא שיעקצו]. וטעם ההיתר, שצידה זו היא מלאכה שאינה צריכה לגופה, ומשום צער גופו התיירו (תוס'; ווי העמודים על ספר יראים, קב מט, בדעת רש"י. וראה ב"י שם שהקשה סתירה בדברי תוס', ודעת ת"ב שתחילת דבריהם עיקר, ודעת הקרבן נתנאל וה"ט' ססוף דבריהם עיקר), או משום שאינו מתכוון לצודו, אלא כמתעסק שלא ישכנו (רא"ש; תוס' רא"ש). ■ להלכה, פרעוּש שעל בגדיו מבחוץ, אסור לצודו. אם הוא על בשרו ועוקצו, מותר לצודו; אם הוא על בשרו ואינו עוקצו, יש מקילים לצודו, כי מצוי שיבוא לידי עקיצה. ואם הוא על בגדיו מבפנים, הנכון הוא להחמיר לכתחילה שלא לצודו, ואין למחות ביד המקילין (ש"ע א"ח שטז, ט, משנ"ב שם לו, ושעה"צ שם סג).

צִידָה אֲהַרְיָה קַרְמִית וְכוּ', המקשה סבר שמחלוקתם לענין צידה תלויה בדין הריגתו, ורבי יהושע סבר שכיון שעל הריגתו פטור, לא יתכן שעל צידתו יתחייב (ריטב"א). ולפי היה אמינא זו שדין צידה כדן הריגה, הטעם שנחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע על צידת פרעוּש ולא על צידת כינה, כי כינה ניצודת ועומדת, והכל מודים שפטור על צידתה, ובהכרח שלענין צידה נחלקו רק על פרעוּש (הגהות רא"מ הורב"ן).

הַצֵּד אַחַד מִשְׁמֵנָה שְׂרָצִים הָאֲמֹרִים בְּתוֹרָה, הַחוּבֵל בְּהֵן חַיִּב, בְּשְׂרָצִים שִׁישׁ לְהֵן עוֹרוֹת, ומשמע שדוקא לענין חבלה יש חילוק אם יש להם עור או לא, אבל לענין צידה אין חילוק, וחייב אף על אותם אלו שאין להם עור, וכדעת הראשונים [שהובאו לעיל (ע"א ד"ה הצדן לצורך)] המבארים במשנה את החילוק בין צידת אחד משמונה שרצים לצידת שאר שרצים, ששמונת שרצים שאין דרכם להזיק מן הסתם ניצודים לצורך, ושאר שרצים שדרכם להזיק מן הסתם צידתם רק כדי שלא יזיקו, ולכן בצידת שמונת שרצים חייב גם אם אין להם עור. אך לדעת הראשונים שהחילוק לענין צידה בין שמונה שרצים לשאר שרצים הוא, שלשמונת שרצים יש עור לכן מן הסתם ניצודים לצורך עורן, ושאר שרצים שאין להם עור מן הסתם ניצודים שלא לצורך, אם כן לדעת הברייטא כאן שלא לכל השמונת שרצים יש עור, צ"ע למה חילקה בין יש להם עור לאין להם עור רק לענין חבלה, ולא גם לענין צידה (ביאה"ל שטז, ח ד"ה שמונה).

נִצְרָר הָדָם אֶף עַל פִּי שְׂלֵא יָצָא, וכיון שדרך העולם להכותם כדי להחלישם ויהא נוח לתופסם, אינו נחשב מקלקל, וחייב אפילו אם לא יצא דם (מאירי לעיל קו, א), או משום שהכלבים להוטים אחר הדם [שהרי חובל חייב רק בצריך הדם לכלבו, כמבואר לעיל (קו, א)] יש בזה תיקון, ולכן חייב גם אם לא יצא הדם (בעל המאור לח, א מדפי ה"ר; מאירי שם בביאור נוסף; מג"א א"ח שטז א"א טו).

מִנֵּין לְחַבּוּרָה שְׂאֵינָה חוֹזֶרֶת, כלומר, מנין לחבורה שחוזרת שאינה נחשבת חבורה לענין שבת (רש"י). והטעם שחייב רק בחבורה שאינה חוזרת לכל השיטות שהבאנו לעיל במשנה בגדרי חיוב חובל: אם חיוב חובל הוא משום 'מפרק' שהוא תולדת 'דש' [שיטות הראשונים שהבאנו לעיל ע"א ד"ה והחובל בהן], הטעם שחייב רק באופן שהחבורה אינה חוזרת, משום שהתולדה צריכה להיות דומה לאב, וכשם שבדישה אין הנידוש חוזר להיות כמות שהיה, כך המפרק חייב רק באופן שהדבר המתפרק אינו חוזר להיות כמות שהיה (ברכת אברהם [לבנו של הרמב"ם] יח). ואם החיוב הוא משום 'צובע', צ"ע מדוע חייב דוקא אם החבורה אינה חוזרת (תוס' רא"ש לעיל עה, א). ואם החיוב הוא משום 'נטילת נשמה', צ"ע מדוע צריך פסוק ללמד שחייב רק בחבורה שאינה חוזרת, שאם חוזרת ולא יצא הדם פשיטא שפטור, שהרי לא עשה כלום (אבני נור א"ח קצח, ד). ואכן לדעות אלו צ"ע מדוע לא לפרש שאלת הגמ' כפשוטו, מנין שחייב על חבורה גם אם לא יצא הדם (קן אוהר חולין מ, ב). ויש שפירש, ששאלת הגמ' אינה לענין שבת [שהרי התורה לא כתבה 'חבורה' לענין שבת], אלא לענין חבורה הנזכרת בפרשת משפטים, שנחלקו בה רבי ובן עזאי בב"ק (פד, ב) בדין צער שלא במקום נזק (רש"ש).

רְבִי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר הַהוֹרֵג כִּנָּה בְּשֶׁבֶת כְּהוֹרֵג גְּמֹל בְּשֶׁבֶת, ואפילו שהריגת כינה היא מלאכה שאינה צריכה לגופה, כי מן הסתם רצונו רק לסלקה שלא תזיקנו, סובר רבי אליעזר כרבי יהודה שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב (אבני נור א"ח סג). ובדעת רבנן סובר רבי ירמיה שפוטרים בכינה וכן בשאר שרצים שאין להם גידים ועצמות, שכיון שאינם חיים יותר משנים עשר חודש, הם חשובים מתים. ועוד, שאיסור הריגה נלמד משחיטת אילים מאדמים שהיה במשכן, ולהם היו גידים ועצמות, לכן החיוב הוא רק בהריגת בעלי גידים ועצמות (רמב"ן). ומתולעת שני שהיתה במשכן שאין לה עצמות, אין ראייה לאיסור נטילת נשמה גם בשרצים שאין להם עצמות, כי לא הרגו אותה במדבר, אלא הביאו עמהם ממצרים צמר